

KEELELE KESKENDUNUD LÕUNAEESTI LUULE*

Mart Velsker

Luule tegeleb keelega tavaliselt rohkem kui proosa- või draamakirjandus. Eeldusi selleks loovad mitmed asjaolud, muuhulgas vormilised iseärasused, aga ka teksti lühidus – kui tekst on lühike, siis üksiku sõna kaal suureneb. Seda arvestades võiks öelda, et luule on alati keelele keskendunud. Käesolevas artiklis tahan siiski tegeleda ühe osaga lõunaeesti luulest, kus keelelise tegevuse aktualiseerimine on eriliselt ilmikas. Eesti luule puhul olen sellist värsiloomingut lähemalt vaadelnud antoloogia „Keele maitsest“ saatesõnas (Velsker 2018), aga lõunaeesti luule väärrib kindlasti eraldi tähelepanu. Eeskätt pean silmas lõunaeestikeelset kirjandust, mõnel juhul ka tekste, mis oma lõunaeestilisust mingil muul moel näitavad.

Keelele keskendumisel on luules kaks peamist võimalust, mis võivad koos esineda, aga seda ei juhtu ka liiga sageli, sest nad rõhutavad keele erinevaid funktsioone. Üks võimalus on keele tematiseerimine. Näiteks on raamatusse „Keele maitsest“ valitud just keeleteemalist luulet, muuhulgas lõunaeestikeelseid näiteid. Teine võimalus on nn keeleluule, kui kasutada seda sõna laiemas tähendusmahus, nagu seda on teinud Hasso Krull. Kitsamas mõttes on keeleluule (ehk *language poetry*) suundumus ameerika kirjanduses, mis kerkis esile 1960. ja 1970. aastate vahetusel. Laiema mõistemahu korral on silmas peetud tekste, „mis juhivad lakkaamatult tähelepanu keelelisele väljendusele ning mille sisu ongi – vähemalt osaliselt – keelest enesest tuletatud.“ (Krull 2009: 145) Seda laadi luulet on seletatud ka klassikalise strukturalistliku käsitluse abil, näiteks võib Roman Jakobsonile toetudes tõdeda, et luules, aga veel selgemalt keeleluules on eriti näha keele faatilise (kontaktile keskendatud), metakeelelise (koodile keskendatud) ja poeetilise (teatele keskendatud) funktsiooni aktiveeritus (vt nt Jakobson 2012: 1738–1740).

---

* Artikli aluseks on ettekanne TÜ Lõuna-Eesti keele- ja kultuuriuuringute keskuse seminaril „Kynõlduq synaq“. Seminar toimus 8. juunil 2018 Tartus.

Keeleteemalise luule ja keeleluule kõrval on mitmeid „vahepealseid“ võimalusi. Saab kirjutada kirjutamisest või rääkimisest, saab keele-mängulisi löike põimida teistsuguse poetikaga jne – sellised lahendused on rohkemal või vähemal määral kõik samuti keelekesksete lähenemisviiside näideteks. Euroopalikes kirjandustraditsioonides on keele tematisseerimine tihti seotud rahvusliku ideologiseeritusega, kuid on ka teisi võimalusi, mis juhivad siis kas keelefilosoofilistele radadele või lahendavad teemat mõnel muul moel. Keeleluule on omakorda tihti seotud avangardsete taotlustega, aga siingi on mitmesuguseid tekste ning ühese nimetaja alla kõiki taandada ei saa.

Eesti luulest leiab palju näiteid räägitu illustreerimiseks. Kuidas on lood lõunaeesti luulega?

Keele tematisseerimine

19. sajandi lõpu ja 20. sajandi alguse eesti kirjanduses oli keeleteemalise luule laine, lõunaeestikeelses kirjanduses seda siis ei teki. Sellel võib olla mitu põhjust, kuid kõige tähtsamat rolli mängib valitsev keeleideoloogia. Tartukeelse kirjasõna programmiline tõrjumine oli alanud juba varem, niisiis võib tõdeda, et sel ajal polnudki enam piisavalt lõunaeestikeelset kirjandust, kus mingeid laineid võinuks tekkida. Tõsi, lisaks taanduvale traditsioonile oli tekkinud veidi uueilmelist luulet, kus kasutati lõunaeesti keelekujusid. Iseloomulik näib olevat aga see, et kui ka kohalikku maa-nurka on sel ajal võimalik värsivormis ülistada, siis kodukeele ülistamine tähendab tollal enamasti toetust eesti ühiskeelele, mitte lokaalsele murdele. Tuntud näide kodukandi poetiseerimisest on Andres Renniti „Kallis kotus“, isikupärasemal viisil ja veidi hiljem jätkavad seda Gustav Suitsu „Kerkokell“ ja Hendrik Adamsoni „Mulgimaale“. Paikkondlikkus näib küllalt hõlpsalt seostuvat eestlaste rahvusliku identiteediga, kuid sellest paikkondlikkusest on enamasti keel välja tõrjutud. Võib küll väita, et toodud näidetes on kirjutamiskeele valik sisuliselt motiveeritud, kuid ühendav joon on seegi, et keele tematisseerimisega siin ei tegeleta. Kui mõnel juhul siiski kodukandi ülistust keelega seostatakse, siis tekivad paratamatult problemaatilised lahendused. Olgu näiteks Ado Reinvaldi luuletus „Kodukeel“ (Reinvald 1989), kus on järgmised read: „Kui kuninglikult kõliseb / mu ema kodukeel, / mis väikses saunahurtsikus / ma kuulsin eluteel!“ Eestikeelne tekst on minavormis ning siin rõhutatakse isiklikke

tundeid, kuid mõistatuseks jääb, millist kodukeelt siis ikkagi luulemina saunahurtsikus pidi kuulma – Mulgimaalt pärit autori kirjutamiskeel ja tollaste hurtsikute keel on siin vastuolus.

Pole välistatud, et mõni varasem keeleteema käsitus värsivormis on kahe silma vahele jäänud, kuid mulle teadaolevalt hakkab üksikuid selliseid lõunaestikeelseid tekste ilmuma alates 1920. aastatest. On ehk ootuspärane, et üks alguspunkt leidub setu luules. Setukeelne kirjandus on osalt teistsugune võrreldes näiteks võrukeelse kirjandusega. Setu kirjandus kujuneb hiljem ning kultuurilised erijooned võimaldavad selles näha suuremat eneseküllasust, sõltumatust eesti kultuurist – sellest hoolimata, et mitmed varased setukeelsed kirjanikud on õigupoolest hõimuvendlusest innustunud võrukesed. Nii ka Paulopriit Voolaine, kes pühendas oma 1923. aastal ilmunud „Seto laulus“ (Voolaine 1923: 9) mõne rea keelele: „Viletsus ja murõ, vaiva’ / ei mé laulõ mata’ véél, / ei näid kiäki’ kengalt kaiva’, / kuni kaikos Setokéél.“ Luuletus tervenisti pakub identiteedikinnitust üsna samasuguse poetikaga, nagu seda tavatseti teha ärkamisaegses eesti luules. Nüüd aga on eestluse asemele tulnud ustavus Setumaale ja setu keelele.

Identiteedikinnitusega seotud keeleteemalise luule lainest lõunaestli kirjanduses on võimalik rääkida alles seoses lõunaestilise kultuuri liikumise tõusuga 20. sajandi lõpul ja 21. sajandi alguses. Kõige rohkem asjakohaseid näiteid leiab Kauksi Ülle loomingust, seejuures on tal erinevas stiilis lahendusi ja erinevaid lahendusi ka uuemas loomingus. Kõige muu kõrval on võimalik rääkida sellest, kuidas eesti luulest taandunud ärkamisaegne patriootlik mall elab võru ja setu luules ikkagi edasi. Midagi on aga paratamatult muutunud, ilmekalt toob selle välja luuletus „Eesti 100. sünnupäiv“. Tegemist on pealtnäha väga „vanaaegse“ luuletusega, kuid muutunud on kaks asja: esiteks – luuletus on saanud alapealkirja „Latsilaul“ – niisiis see kirjutamisviis taandatakse lastekultuuriks; teiseks – eesti ja lõunaestli identiteedi ambivalents, mille esiletoomist varasem lõunaestikeelne luule vältis, on nüüd saanudki enesetunnetuse ja -kuulutuse avalikuks osaks. Ehk nagu Kauksi Ülle (2017) kirjutab Adamsoni parafraseerides ja edasi arendades: „Maid om ilmah tuhandit / ja rahvit mitmit miljonit, / üts om mul õks imäkiil, / üts om mul õks esämaa.“ Teistsugune, kuid samuti silmatorkav näide on luuletus „Imäkiil“ (Kauksi Ülle 2018: 51), kus moderniseeritud poetikas kasutatakse keele personifitseerimist ja jõutakse samas ikkagi traditsioonilise üleskutseni:

„Hoiag imä, / timä imä, / näide immi / immi kiilt!“ Kauksi Ülle on nüüdseks juba kolmkümmend aastat olnud võru luule hoiakute ja kirjutamisviiside peamine kujundaja, kuid näiteid uuenenud luulekeele ja traditsiooniliste väärtuste ühendamisest keeleteemalises luules on mõistagi ka teistel kirjanikel. Uuemas luules on neist kõige mahukam Hänniläse kolmeosaline tsükkel „Võru keelele“, mis on ilmunud luulekogus „Viiulimäng vanan vaksalin“ (2016).

Paistab nii, et keele tematisseerimine pole lõunaeestikeelses luules sagedasem kui eestikeelses, kuid kui seda siiski tehakse, siis ideoloogiliselt ning ka mõnel puhul paradoksaalsemalt kui eesti keeles. Silmas peab pidama seda, et 20. ja 21. sajandi jooksul on eesti keeleteemalisse luulesse juurde tulnud mitmeid uusi lahendusi, mis on osaliselt hakanud õhnestama „rahvust loovate“ tekstide valitsemist. Lõunaeestikeelse kirjanduse võitlus eluõiguse eest on olnud pikem, keerulisem ja hajusam – need tõsiasjad on tinginud ka selle, et identiteediga seotud värsilooming domineerib selgemalt. Siiski on alates 20. sajandi teisest poolest tulnud juurde uusi jooni ning mitte ainult poeetilist uuenemist, vaid ka temaatilist mitmekesisust. Siin on Jaan Kaplinski keerukat keelelist enesepeegeldust esindavad luuletused (nt „Imäkiil massa-i midägi“), Ain Kaalepi lõunaeestlust toetavad, kuid samas kõrvaltvaataja vaatepunkti esindavad värsid („Ehülaul“) ja muudki. Need näited tähendavad keele üle mõtlemist ühel või teisel viisil ning on loomulik, et identiteediloome kõrvale asetub üha sagedamini uuriv suhe.

Seotus identiteediga ja uuriv suhe võivad esineda koos või lahus – lõunaeesti näidete puhul aga pigem koos, üks kasvab välja teisest. See on iseloomulik Mats Traadi tartukeelsetele või siis tartu keelt muuhulgas sisaldavatele tekstidele nii luules kui ka proosas. Proosavormis jääb Traadi keeleteemaliste mõtete kõige suurejoonelisemaks ilukirjanduslikuks avaldumisvormiks romaanisari „Minge üles mägedele“ ((1979) 1988–2010), luules on tal mõned üksikluuletused, millest üks silmatorkavamaid on „Murrete konverents“. Silmatorkav teema poolest (teemaks mured ja nende uurimine), aga ka traadilikku põhimotiivi sisaldav algusrida: „Ei ole kerge kaduvit kiili uuri.“ (Traat 2001) Traat on tõepoolest uuemas kirjanduses rohkem kui keegi teine kaduva keele eestkõneleja. Isiklik taust seletab, miks jutt käib kaduvusest: Traadi lapsepõlvekeel ja ajuti ka luuletamise keel on Tartu murre, mis on võrreldes teiste Lõuna-Eesti aladega kiiremini keeleliselt tasandunud. Keeleuurijaliku luule kõige

esileküündivam autor nüüdses lõunaesti kirjanduses on keeleteadlasena tuntud Evar Saar.

Keeleluule

Otsides varasemast kirjandusest ühenduslülisid keele tematiseerimise ja keeleluule vahel, tasub tähele panna selliseid keelelist tegevust aktualiiseerivaid võtteid nagu parallelism, alliteratsioon ja assonants. Veelgi ilmsemalt kohtuvad keelealane teadlikkus ja „keeles elav“ looming mängulistest segakeelsetes värssides, mida on kirjanduslooliselt vaadeldud kui makaroonilist luulet. Markantseid tekste leiab ka Eestist. Leiab ka lõunaesti keele kasutamist, kuigi siin on tuntumad ajaloolised keelte segamise näited proosas, eriti August Kitzbergi ja Hermann Julius Schmalzi jutuloomingus. Niisiis ei saa otseselt väita, et keeleluule kasvaks siin välja makaroonilisest hoovusest, kuid need ei ole ka kuidagimoodi teineteisest isoleeritud. Ilus väike näide hoovuste kohtumisest on Tõnisoni Manni (Maria Tõnison) luuletus „Seto kiil ja vinne kiil“, mis nagu seletaks üht keelt teise kaudu, kuid õige hoog saab värsijalgadesse sisse ikka makarooniliste võtetega: „Valgõ viin, tuu ommõ vodka, / a vinne müts om pilotka. / Võtat õlut, tuu om piiva, / olõt kraavih, ne krassiva.“ (Tõnison 2013)

Programmiliselt avangardse lõunaestilise keeleluule algus on suhteliselt varane, olemasolevatele andmetele tuginedes näib olevat isegi võimalik väide, et selline keeleluule tekkis enne lõunaestikeelse keele värsivormilist tematiseerimist. Väide saab võimalikuks tänu noore Henrik Visnapuu katsetustele ning sellele, et tollal hakati Lõuna-Eesti murretes nägema eesti kirjanduskeele moderniseerimise allikat. Kirjanduskeele muutumisest sel ajal on põhjalikumalt kirjutanud Tiit Hennoste (vt Hennoste 2016), mina omakorda olen puudutanud ühes artiklis Visnapuu varase luule tähendusi lõunaesti kirjanduse kontekstis (Velsker 2017). Visnapuul on sellest perioodist tuntud eksperimentaalse kallakuga luuletusi („Kevade kylan“, „Oktoobri õhtu suurlinnan“ jmt), mis panevad kokku lõunaestilisi kõlasid ja onomatopoeetilisi eksperimente. Kirjanduslooliselt muudab asja põnevamaks see, et Visnapuu on tegelikult mitmeid luuletusi redigeerinud lõunaestiliseimateks 1910. aastate lõpul ja 1920. aastate alguses, tehtud parandused haakuvad otseselt moodsa kirjanduskeele muutustega sel perioodil. Kõnealuste luuletuste

esmaredaktsioonid olid tuntavalt põhjaeestilisemad, kuigi ka lõuna-eestikeelse luulega tegi Visnapuu algust üsna varakult, hoides seda aga esiotsa lahus avangardsematest ettevõtmistest.

Visnapuu näidete juures on võimalik diskuteerida selle üle, mis juhtudel on tegemist „päris“ lõunaeestikeelse luulega ning mis juhtudel on see siiski lõunaeesti mõjudega eestikeelne kirjandus. Üheseid vastuseid olema ei peagi, eriti siis sellise suure keelelise variatiivsusega autori juures nagu Visnapuu. Küll aga võiks otsida lisa teiste sama perioodi autorite loomingust. Neid tõesti leiab ja ka lõunaeestikeelsest kirjandusest. Üks luuletus, mis ei ole seni veel kujunenud tavapäraseks näiteks, kuid mis pakub põnevat mõtlemisainet avangardismi ja traditsionalismi ristumise teemadel, on Hendrik Adamsoni esikkogus ilmunud tekst „Mis tetäs?“ (Adamson 1919). Selle algusstroof juhatab lugeja kohe keelelisse pöörisesse: „Tapetess, matetess, iketess, / tapetess, matetess, üpätess. / Tapetu koolu om veritse, / tantsjide jala veriporitse.“ Siin on näha selgemini kui noorel Visnapuul keelemängude rahvaluulelist aluspõhja, parallelistlikku tehnikat, mis samas on saanud uusi tähendusi tänu ekspressionistlikele ja futuristlikele võtetele – nende erisuunaliste mõjude tulemusena tekib uus kunstiline tervik, millist varem pole olnud.

Kirjandusliku eksperimentaalsuse vähenedes jäi vähemaks keeleluuletki, 20. sajandi keskpaiku hakkas keeleluulet tõrjuma ka poliitiline võim. Samas ei saa ka päriselt öelda, et keeleluule oleks lõunaeesti kirjandusest üldse kadunud, üllatuslikke sporaadilisi etteasteid tuleb õige keerulistelgi aegadel. Näiteks kirjutas pagulusse lahkunud Raimond Kolk 1946. aastal võrukeelse sürrealistliku luuletuse „Ruustli“. See on Kolgi loomingus küll erandlik, kuid avab ikkagi kaasaegseid kirjanduslikke tagamaid – antud juhul aitab avamisele kaasa otseviide Ilmar Laabani loomingule.

1980. aastate teisel poolel algavad suuremad muutused eesti kultuuris ning samal ajal annab enda elujõust märku võru kirjandus, mis laiendab oma mõjuala, aga muudab ka üldilmet. Võiks oletada, et postmodernistlik mängulisus, mis sel ajal levima hakkab, toob kaasa ka uusi ja senisest eredamaid näiteid lõunaeestikeelsest keeleluulest. Tegelikult asi nii ühemõtteline pole – võru luules hakkab küll levima vabavärss ning kaugenetakse romantilis-sentimentaalsest kujundilisusest, kuid see iseenesest veel ei tähenda radikaalseid eksperimente. Teemaga haakuvaids üksikuid näiteid tekib pigem seetõttu, et mõned noored luuletajad teevad

stiiliviiteid 1920. aastate alguse kirjandusele, kus omakorda olid levinud lõunaeestilised jooned. Näiteks saab noore Karl Martin Sinijärve üheks tuntumaks tekstiks luuletus „Salatanze ruumityhi“, mis on värvikas näide keeleluulest ja mis sisaldab mõnd lõunaeestilist keeletunnust (eeskätt *n*-lõpulist inessiivi). Samas on Sinijärve loomingust Lõuna-Eestile viitavaid märke vähem leida kui näiteks Visnapuul ning kahtlane on ka loota, et 20. sajandi lõpu „päris“ lõunaeesti kirjandusest samasuguseid tekste leiaks.

1990. aastate alguses oli küll värsside kirjutamist alustanud Evar Saar, keda sai nimetatud „keeleuurijaliku luule“ näitena, kuid ta avaldas esimese luulekogu siiski ligemale veerand sajandit hiljem – „Kõnõla mõtsan mädänü puuga“ ilmus 2014. aastal. Eespool jäi ütlemata see, et Saare looming on mitmekesine ja ka õige mitmel moel keelekeskne, seda ilmselt rohkem kui ühelgi teisel kaasaegsel lõunaeestikeelsel kirjanikul. Temalt leiab ka tekste, mis on keele üle mõtlemise ja keelekeskse mängu näited korruga. Olgu näiteks üks võimalikke lõpp-punkte sellises kahe-tises keelele keskendumises – luuletus „Kiil kõnõlas“. Tegemist on luuletusega, kus tõesti on keel ise kõnelema pandud kohanimede loetelu kaudu ja autori kohalolu võib aimata peaaegu üksnes korrapärasustest, mis ilmnevad nimede reas ja värsside struktuuris. Kõige avalikum on kirjutaja sekkumine kirjutatavasse viimases stroofis, kus on lõpuks natuke midagi muudki peale nimede: „Võhandu, Voo, Vagula / Pühä jõgi, Jõgõra / Suurjärv, Pikkjärv, Nahajärv / Lubjaahu, Lambahanna / Hatski, Vaaba, Sinike / Vidrike, viiq peräle!“ (Saar 2014)

Võiks ju oletada, et äsja toodud näide on representatiivne: keelele keskenduvad keeleteadlased ja siis ka nende kirjutatud luuletused. See on tõsi, kuid kitsalt lõunaeestikeelsest kirjandusest ei leia eriti palju analoogiaid. Saar esindab küll kõige paremini kõike seda, mis on olnud käesoleva artikli teemaks, kuid ta pole kõige tüüpilisem autor, kelle loominguga najal võiks rääkida tendentsidest uuemas värsiloomingus. Lõunaeestikeelne luule on läbi aegade omal kombel sünkroniseerunud eesti kirjandusega, kuid ta on samas olnud ikka ja jälle eesti kirjandusega võrreldes alalhoidlikum – identiteeti kinnitavad jooned kestavad siin kauem ja äärmuslikkust on siin vähem. Omal kombel on aga seegi paradoks, nagu on paradoksaalsed mitmedki suhted lõunaeesti ja eesti kirjanduse vahel. On ju lõunaeestilised keelejooned kujunenud põhjaeestlasest lugeja silmis pigem moodsa ja radikaalse loomingu tunnusteks,

kuivõrd uuendus on tavatsenud jõudu ammutada lõunapoolsetest regioonidest. See radikaalsus ilmneb aga ikkagi siis, kui lõunaestiline element satub „suurde“ eesti kirjandusse, lokaalses keelekeskkonnas paistavad samad elemendid teisiti. See aga ei tähenda, et keelele keskendumisest saaks lõunaesti luule hoiduda. Keel on peidus luule olemuses ning keele peegeldamisest on eriti raske pääseda kirjanikul, kes teeb vähemuslikke valikuid, mis näivad vajavat enamuse silmis selgitusi. Lõunaestikeelne luuletaja on sellise valiku teinud.

Kirjandus

- Adamson, Hendrik 1919: Mis tetäs? – *Mulgimaa*. Tartu: Odamees, 41.
- Hennoste, Tiit 2016: *Eesti kirjanduslik avangard 20. sajandi algul. Hüpped modernismi poole I*. (= Heuremata) Tallinn–Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Jakobson, Roman 2012: Lingvistika ja poeetika. (Tõlk. Neeme Lopp ja Arne Merilai.) – *Akadeemia* 10, 1731–1773.
- Kauksi Ülle 2017: Eesti 100. sünnipäiv. Latsilaul. – *ObiNizza. Luulõtuusi aastist 2012–2017*. Toim. Silvi Palm. (= Mustvalge 4.) Pärnu: Jumalikud Ilmutused, 44.
- Kauksi Ülle 2018: Imäkiil. – *Imäpuu. Inämbüs luulõtuusi aastast 2018*. Toim. Silvi Palm. (= Mustvalge 14.) Pärnu: Jumalikud Ilmutused, 49–51.
- Krull, Hasso 2009: Leiva-saia-suutra nüüd ka eesti keeles. Kalju Kruusa keeleluule. – *Paljusus ja ainulisus*. Toim. Leelo Laurits. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 144–154.
- Reinvald, Ado 1989: Kodukeel. – *Sõnarine. Eesti luule antoloogia. I. köide*. Koost. Karl Muru. Tallinn: Eesti Raamat, 182.
- Saar, Evar 2014: Kiil kõnõlas. – *Kõnõla mõtsan mädäni puuga. Luulõtuusi aastist 1991–2014*. Koost. Mart Velsker, toim. Mariko Faster. Horma: Vahtsõ-Horma talu, 107.
- Traat, Mats 2001: Murrete konverents. – *Kõllane õtak. Tõne kogu luuletusi Tartu murden*. Tartu: Ilmamaa, 43.
- Tõnison, Maria 2013: Seto kiil ja vinne kiil. – *Tõnisoni Manni elo ja timä laulu'*. Koost. Olga Kõlli. (= Seto Kirävara 7.) Värska: Seto Instituut, 114.
- Velsker, Mart 2017: Henrik Visnapuu, Artur Adson ja lõunaestikeelne luule. – *Looming* 9, 1352–1359.
- Velsker, Mart 2018: Kuidas luuletatakse keelest? – *Keele maitsest. Luuleantoloogia*. Koost. Mart Velsker, kaaskoost. Tõnu Tender. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 427–439.
- Voolaine, Paulopriit 1923 [tiitlil 1922]: Seto laul. – *Seto lugõmik. I osa*. (= Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetused VI.) Tartu: Akadeemiline Emakeele Selts, 9–10.

Mart Velsker: Language-themed South Estonian poetry

This article studies in closer detail how the themes of language and (in broader sense) language poetry are manifested in South Estonian verse. Both phenomena first entered into the picture at the turn of 1910s and 1920s, although South Estonian literature had also been published before. It would be expected that language as a theme appears earlier but here this does not seem to be the case. On the one hand, this could be explained by a hidden contradiction that appears between the national language ideology and the use of local language forms. On the other hand, it is influenced by the fact that the Estonian experimenting *avant garde* (Henrik Visnapuu and others) that appeared in the beginning of the 20th century had started to use linguistic characteristics from South Estonia as features of novel literary language, and this in its turn provided interesting language-themed works even in South Estonian literature.

A new situation emerges in South Estonian literature in the late 20th and early 21st century when the use of themes supporting South Estonian identity increases. This becomes apparent in the texts by the most famous Võro poet Kauksi Ülle, but also elsewhere. There is a breakthrough in the literary context in Estonia of the time, although this is not very visible in the language experiments of South Estonian poetry. There are, of course, important exceptions, as in particular Evar Saar who has written a lot of language-themed poetry, and in his work focussed on language in other ways too.

Mart Velsker: Keelele keskendünüq lõunõeesti luulõq

Artikli uur ligembähe, kuis ilmutasõq hinnäst lõunõeestikiilsen värsiloomingun keele tematisiirmine ja (laemban tähendüsen) keeleluulõq. Mõlõmbast nättüesest om põhjust tõsitsõmpa kõnõldaq mitte inne ku viil 1910. ja 1920. aastidõ vaihtusõst, kuigi lõunõeestikiilset kirändüst oll' ilmunuq ka inne. Uutaq võinuq, et kiil ku teema nõsõs üles inne, a nii tuu siski ei paistuq ollõv. Ütelt puult võisiq seod olokõrda seletäq käkit vastaolo, miä tegünes rahvusligu keeleideoloogia ja paigapäälitside kiili pruukmisõ vaihõl. Tõõsõst külest mäng üten tuu, et eesti eksperimentiirvä avangardism (Henrik Visnapuu jt), miä tekkü 20. aastagasaa edimädsen

poolõn, naas pruukma Lõunõ-Eestist peri keeletunnussit vahtsõtmuudu kiränduskeele tunnussis ni tuu and' huvitavat keelekeskset loomingut ka lõunõeesti kiränduste.

Vahtsõnõ sais tekkü lõunõeesti kirändüsen 20. aastagasaa lõpun ja 21. aastagasaa algusõn, ku naas kasuma lõunõeestilist hindätiidmist tukõv keele tematisiirmine. Tuud om innekõgõ nätäq kõgõ tunnõtumba võro luulõtaja Kauksi Ülle teksten, a ka muial. Kirändüse sais Eestin oll' tuul aol püürdeline, a tuu püürdelisüs es näüdäq hinnäst siski väega pall'o vällä lõunõeestikeelidse luulõ keeleliidsin katsõtuisin, kuigi ka säänest muutust võinuq tausto silmän piten uutaq. Tähtsit erängit muidoki lõvvüs, vahtsõmbast kirändüsest võisiq innekõgõ vällä tuvvaq Saarõ Evari, kiä om kirotanuq pall'o keeleteemalist luulõt ni keskendünüq keelele uman loomingun ka muud muudu.